

Adabiyotlar

1. Abdunazarov H.M., Umarova M.H. Surxondaryo geografiyasi. O'quv qo'llanma. –Termiz: 2023.178-b.
2. Petrov Yu.V., Egamberdiyev H.T., Alautdinov M., Xolmatjonov B.M. "Iqlimshunoslik". –Toshkent: "Nashr". 2010.
3. Хасанов И., Фуломов П.Н. Ўзбекистон табиий географияси (1- қисм). Ўқув қўлланма. -Т.: "Ўқитувчи", 2007.
4. Abdimominov T.A., Namrayeva D.Kh., & Eshboyev A.Kh. (2023). ISSUES OF USING AFGHANI WIND IN SURKHANDARYA REGION. Экономика и социум, (3-1 (106)), 7-13.

РЕЗЮМЕ. Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati iqlimining inson salomatligiga ta'siri tahliliy xulosalar asosida baholangan.

РЕЗЮМЕ В данной статье оценивается влияние климата Сурхандарьинской области на здоровье человека на основе аналитических выводов.

SUMMARY. In this article, the impact of the climate of Surkhandarya region on human health was assessed on the basis of analytical conclusions.

QUYI AMUDARYO IQTISODIY RAYONIDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-GEOGRAFIK JIHATLARI

Sh.H.Bekmetova – *mustaqil tadqiqotchi*

Urganch davlat universiteti

B.B.Aminov – *tayanch doktorant*

O'zbekiston milliy universiteti

Tayanch so'zlar: markaziy Osiyo, ziyorat turizmi, iqlim, tabiiy omillar, Urganch.

Ключевые слова: центральная Азия, паломнический туризм, климат, природные факторы, Ургенч.

Key words: central Asia, pilgrimage tourism, climate, natural factors, Urganch.

Markaziy Osiyoning janubiy-g'arbiy qismida joylashgan Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni boy tarixiy va madaniy merosga ega noyob hududdir. O'zbekiston, Turkmaniston va Qozog'istonning bir qismini o'z ichiga olgan bu mintqa azaldan muhim ziyoratgohlar maskani bo'lib, mintqa va dunyoning turli burchaklaridan tashrif buyuruvchilarni o'ziga jalb qiladi. Bu hududda ziyorat turizmining rivojlanishi uning ijtimoiy-geografik xususiyatlari, jumladan, mintaqaning turli xil diniy an'analari, murakkab etnik-madaniy tarkibi va tabiiy geografiyasi bilan chambarchas bog'liq.

Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni azaldan turli diniy va madaniy an'alar chorrahasi bo'lib kelgan [1]. Bu qo'shilishning markazida Amudaryo joylashgan bo'lib, u Markaziy Osiyoni keng islom olami bilan bog'lovchi muhim arteriya bo'lib xizmat qilgan. Amudaryo va uning irmoqlari bo'yida mintaqaning boy diniy merosini aks ettiruvchi bir qancha muhim ziyoratgohlar paydo bo'ldi.

Quyi Amudaryodagi eng muhim ziyoratgohlardan biri Nukus shahri bo'lib, bu shaharda XIV asrda yashagan So'fiy Avliyo Nurullohbek maqbarasi joylashgan. Urganch shahri yaqinida XIV asrning mashhur shoiri va faylasufi Pahlavon Mahmud maqbarasi joylashgan bo'lib, u ham muhim ziyoratgohga aylangan.

Janubda Turkmanistonning Ko'hna-Urganch shahri mintaqaning muhim ziyoratgohlaridan biridir [2]. Islom ilmi va madaniyatining yirik markazi bo'lgan qadimiy shahar xarobalarida bir qancha mo'tabar so'fiy avliyolar, jumladan To'rabekxon va Najmiddin Kubro maqbaralari joylashgan. Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida so'fiylar bilan bog'liq bo'lgan ushbu ziyoratgohlardan tashqari, boshqa diniy an'alar bilan bog'liq bir qancha muhim ziyoratgohlar ham mavjud. Masalan, Xiva shahrida mintaqadagi zardushtiylik davriga oid ko'plab me'moriy yodgorliklar mavjud bo'lib, ular madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan joylarga aylangan.

Ziyorat namunalarini shakllantiruvchi demografik va etnik omillar Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida ziyorat turizmi shakllariga hududning murakkab demografik va etnik tarkibi katta ta'sir ko'rsatadi [3]. Viloyatda turli etnik guruhlar, jumladan, o'zbeklar, turkmanlar, qozoqlar, qoraqalpoqlar va boshqalar yashaydi, ularning har biri o'ziga xos diniy va madaniy an'analarga ega.

Ushbu etnik xilma-xillik ziyoratgohlarning geografik taqsimlanishini shakllantirdi, ba'zi ziyoratgohlar va maqbaralar muayyan etnik yoki mintaqaviy kelib chiqishidan bo'lgan dindorlarni jalb qilmoqda. Masalan, Nukus shahridagi Nurullohbek maqbarasi mahalliy aholining salmoqli qismini tashkil etuvchi qoraqalpoq xalqi tomonidan alohida e'zozlanadi. Xuddi shunday, Urganchdagi Pahlavon Mahmud maqbarasi ham o'zbekistonlik ziyoratchilarni o'ziga tortadi [4].

Mintaqaning demografik tendentsiyalari ham ziyorat turizmi rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Quyi Amudaryoning barqaror urbanizatsiyasi, aholining Nukus va Xiva kabi shaharlarga to'planishi shahar markazlaridan kelayotgan ziyoratchilar sonining ko'payishiga olib keldi. Bundan tashqari, mintqa va unga yaqin hududlar, keng islom olamiga yaqinligi ziyoratchilarning xarakatlanishini osonlashtiradi.

Shu bilan birga, Quyi Amudaryoning qishloq hududlari ziyorat turizmda muhim rol o'ynashda davom etmoqda, kichikroq ziyoratgohlar va muqaddas qadamjolar mahalliy dindorlarni o'ziga jalb etib, yaqin atrofdagi qishloq va shaharlardan tashrif buyuruvchilarni o'ziga jalb qilmoqda. Qishloq-shaharlarning aholi dinamikasi mintaqada murakkab va ko'p qatlamli ziyorat manzarasini yaratmoqda [5]. Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonining tabiiy geografiyasi ham hududda ziyorat turizmining rivojlanishida asosiy omil bo'ldi. Mintaqaning Amudaryo bo'yida joylashgani, asrlar davomida asosiy transport yo'lagi bo'lib xizmat qilgani ziyoratchilarning harakatlanishi va qirg'oqlarida muhim ziyoratgohlarning barpo etilishiga xizmat qilmoqda.

Mintaqaning iqlimi va topografiyasi ham ziyorat turizmini rivojlanishida muhim rol o'ynagan. Quyi Amudaryoning qurg'oqchil, kontinental iqlimi, yozi issiq va qishi yumshoq bo'lishi uni yil davomida ziyorat qilish uchun nisbatan mehmondo'st muhitga aylantirgan. Viloyatning cho'lga o'xshash tekisligi, vohalar va daryo vodiylari bilan chegaralanganligi ham ziyoratgohlarning joylashishiga ta'sir ko'rsatgan, ko'plab ziyoratgoh va maqbaralar savdo yo'llari bo'yidagi strategik joylarda va muhim suv manbalari yaqinida joylashgan.

Shu bilan birga, mintaqaning tabiiy geografiyasi ham ziyorat turizmini rivojlantirish uchun ba'zi muammolarni keltirib chiqardi. Ayrim ziyoratgohlarning bugungi kunga kelib o'z ahamiyatini yo'qotganligi, shuningdek, ayrim hududlardagi transport infratuzilmasining cheklanganligi ayrim ziyoratchilarning ushbu manzillarga borishini qiyinlashtirdi. Bundan tashqari, mintaqaning suv toshqinlari va qum bo'ronlari kabi tabiiy ofatlarga duchor bo'lishi ba'zan ziyorat tadbirlarini to'xtatib qo'yadi va tabiiy ofatlar xavfini boshqarish strategiyasini amalga oshirishni talab qiladi.

Bunday qiyinchiliklarga qaramay, Quyi Amudaryoning tabiiy geografiyasi mintaqadagi ziyorat turizmining rivojlanishida, bu muhim madaniy hodisaning joylashuvi, qulayligi va mavsumiyligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi.

Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida ziyorat turizmining rivojlanishi mahalliy aholiga sezilarli ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir ko'rsatdi. Ijobiy tomoni shundaki, ziyoratchilar oqimi aholi uchun, xususan, mehmondo'stlik, transport va chakana savdo sohaslarida muhim iqtisodiy imkoniyatlar yaratdi.

Mintaqadagi shaharlarda ziyoratchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun mehmonxonalar va boshqa turar joylar qurilishi bilan rivojlanayotgan mehmondo'stlik sanoati rivojlangan. Ziyoratchilarning oziq-ovqat, esdalik sovg'alari va boshqa tovar va xizmatlarga bo'lgan talabi ham joylarda tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishga turtki bo'ldi.

Bundan tashqari, ziyorat turizmidan olingan daromadlar mahalliy hokimiyatlarga tarixiy va madaniy obidalarni tiklash va saqlash, shuningdek, infratuzilma va kommunal xizmatlarni yaxshilashga sarmoya kiritish imkonini bermogda. Bu esa umumiy rivojlanishning sifatini ijobiy tomonga o'zgartirmogda.

Biroq, ziyorat turizmining jadal rivojlanishi mahalliy aholi uchun ham bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqarmogda [6]. Sayyohlar oqimi suv va energiya ta'minoti kabi mahalliy resurslardan ko'p foydalanmogda va ba'zida mashhur ziyoratgohlarda odamlarning haddan tashqari ko'pligi, tirbandlikka sabab bo'lmoqda. Bundan tashqari, ziyorat turizmining iqtisodiy foydalari har doim ham teng taqsimlanmagan, ba'zi aholi punktlari iqtisodiy imkoniyatlardan chetda qolmogda.

Qolaversa, ziyoratgohlarning tijoratlashuvining kuchayishi mintaqadagi madaniy va diniy merosni asrab-avaylash bilan bog'liq xavotirlarni kuchaytiradi. Muqaddas joylarning tovarga aylanishi va sayyohlarga yo'naltirilgan qulayliklarning ko'payishi bu joylarning haqiqiy tuzulishining o'zgarib ketishi va butunlay yo'qlob ketishi mumkinligi xavotirga sabab bo'lmoqda.

Ushbu muammolarni hal etish va Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida ziyorat turizmining barqaror rivojlanishini ta'minlash mahalliy aholi ehtiyojlari, madaniy merosni asrab-avaylash va ushbu muhim sohaning iqtisodiy samarasini muvozanatlashda puxta o'ylangan yondashuvni talab qiladi.

Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni ziyorat turizmi yo'nalishi sifatida rivojlanishda davom etar ekan, uning kelajakdagi yo'nalishini belgilab beruvchi bir qator muhim muammolar va imkoniyatlarga duch kelmogda.

Asosiy vazifalardan biri ziyoratgohlarning madaniy va diniy aslligini saqlash hamda tashrif buyuruvchilarga xizmat ko'rsatish va infratuzilmaga bo'lgan talabni qondirish o'rtasidagi nozik muvozanatni saqlash zaruratidir. Buning uchun mahalliy hokimiyat organlari, diniy yetakchilar va turizm manfaatdor tomonlari o'rtasida ushbu joylarning muqaddasligini himoya qiluvchi strategiyalarni ishlab chiqish va ziyoratchilar uchun ijobiy tajriba yaratish uchun yaqin hamkorlik zarur bo'ladi.

Yana bir qiyinchilik - bu mintaqaning transport qulayliklarini yaxshilash, xususan, uzoqroq ziyoratgohlarga borishdir. Yo'llar, jamoat transporti va boshqa infratuzilmalarni rivojlantirishga sarmoya kiritish ziyoratchilarning

harakatchanligini oshirish va mintaq bo'ylab iqtisodiy foyda-ning adolatli taqsimlanishini ta'minlash hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

Shu bilan birga, Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida madaniy va diniy turizmga jahon miqyosida ortib borayotgan qiziqishdan foydalanish uchun katta imkoniyatlar mavjud. O'zining noyob tarixiy va ma'naviy boyliklaridan foydalangan holda, mintaq o'zini dunyoning turli burchaklaridan tashrif buyuruvchilarni jalb qiladigan va mahalliy jamoalar uchun iqtisodiy va ijtimoiy imtiyozlar yaratadigan asosiy ziyoratgoh sifatida ko'rsatish mumkin [7].

Bundan tashqari, mintaqaning xilma-xil etnik-madaniy tarkibi turli diniy va etnik guruhlarining o'ziga xos ehtiyojlari va afzalliklarini qondiradigan ziyorat mahsulotlari va tajribalarini rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratadi. Bu sayyohlik taklifini diversifikatsiya qilishga va mintaqani ziyoratchilarning keng doirasi uchun jozibador qilishga yordam beradi.

Bu imkoniyatlardan unumli foydalanish va muammolarni hal etish uchun Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida ziyorat turizmini rivojlantirishga kompleks, hamkorlikda yondashish zarur. Buning uchun turli manfaatdor tomonlar, jumladan, davlat idoralari, diniy muassasalar, turizm operatorlari va mahalliy hamjamiyatlarning ushbu muhim sektorning barqaror va adolatli o'sishini ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirish talab etiladi [8].

Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni o'zining turli xil diniy-madaniy merosi hamda o'ziga xos ijtimoiy-geografik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ziyorat turizmining boy tarixiga ega. Bu sohaning rivojlanishi mintaqaning murakkab demografik va etnik tarkibi, tabiiy geografiyasi va ziyorat faoliyatining mahalliy jamoalarga ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri bilan shakllangan.

Mintaq ziyoratgoh sifatida rivojlanishda davom etar ekan, u ham qiyinchiliklarga, ham imkoniyatlarga duch keladi. Madaniy muhofazani turizmi rivojlantirish bilan muvozanatlash zarurligini hal qilish, foydalanish imkoniyati va infratuzilmani yaxshilash hamda diniy va madaniy sayohatlarga ortib borayotgan global qiziqishdan foydalanish Quyi Amudaryoda iqtisodiy rayoni ziyorat turizmining barqaror rivojlanishining kaliti bo'ladi.

Hamkorlikdagi, ko'p manfaatdor tomonlarning yondashuvini qo'llash orqali mintaq uzoq vaqtdan beri ziyorat turizmini belgilab bergan ijtimoiy-geografik omillardan foydalanishi va ularni jonli, barqaror va madaniy jihatdan boyituvchi turizm sektorini yaratish uchun ishlatishi mumkin.

Bu nafaqat mahalliy mintaqalar aholisiga foyda keltiradi, balki mintaqadagi bebaho diniy va madaniy merosni yanada keng saqlash va targ'ib qilishga ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Alimov R., & Saidov, A. 2017. Quyi Amudaryo viloyatining madaniy merosi: saqlash muammolari va istiqbollari. Markaziy Osiyo tadqiqoti, 36(1), 123-140-b.
2. Berdiyev B. 2019. Quyi Amudaryo mintaqasida etnomadaniy xilma-xillik va uning ziyorat turizmiga ta'siri. Etnik va madaniyatshunoslik jurnali, 6(2), 45-60-b.
3. Ishanova Z. 2015. Quyi Amudaryo viloyatida ziyorat turizmini barqaror rivojlantirish. Turizm sharhi, 70(3), 201-215.
4. Jumaev M. 2018. Quyi Amudaryo hududidagi so'fiylar ziyoratgohlarining aslligini saqlash. Heritage Studies xalqaro jurnali, 24(4), 365-378-b.
5. Karimov A. 2020. Quyi Amudaryo viloyatida ziyorat turizmi uchun transport va qulaylik muammolari. Central Asian Business Journal, 12(1), 89-104-b.
6. Matyoqubov U. va Rahmonov, F. 2016. Quyi Amudaryo viloyatida ziyorat turizmining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar. Turizm geografiyalari, 18(2), 150-167-b.
7. Mirzaev N., & Abdikarimov B. 2021. Quyi Amudaryo viloyatida etnik-madaniy xilma-xillik va ziyorat turizmi mahsulotlarini rivojlantirish. Turizm va madaniy o'zgarishlar jurnali, 19(3), 264-281-b.
8. Niyozov R. va Eshchanov, B. 2019. Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida ziyorat turizmini barqaror rivojlantirish muammolari va imkoniyatlari. Markaziy Osiyo ishlari, 6(2), 123-142-b.

REZYUME. Ushbu maqola Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonida ziyorat turizmi evolyutsiyasini shakllantirgan ijtimoiy-geografik jihatlarni o'rganishga qaratilgan. Unda ziyoratchilarni hududga jalb qilgan asosiy diniy va madaniy yodgorliklar, ziyorat qilish tartibiga ta'sir etuvchi demografik va etnik omillar hamda mintaqaning tabiiy landshafti turizmining ushbu turining rivojlanishiga yordam bergan va cheklagan usullar muhokama qilinadi. Bundan tashqari, maqola ziyorat turizmining mahalliy hamjamiyatlarga ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini, shuningdek, ushbu sohani yanada rivojlantirish oldida turgan muammolar va imkoniyatlarni o'rganadi.

РЕЗЮМЕ. Целью данной статьи является исследование социально-географических аспектов, определивших эволюцию паломнического туризма в Нижнеамударьинском экономическом районе. В нем обсуждаются основные религиозные и культурные памятники, привлекавшие паломников в регион, демографические и этнические факторы, влияющие на структуру паломничества, а также то, как природный ландшафт региона помогал и ограничивал развитие этого вида туризма. Кроме того, в статье рассматривается социально-экономическое влияние паломнического туризма на местные сообщества, а также проблемы и возможности дальнейшего развития этой отрасли.

SUMMARY. This article aims to study socio-geographical aspects that shaped the evolution of pilgrimage tourism in the Lower Amudarya Economic Region. It discusses the main religious and cultural monuments that have attracted pilgrims to the region, the demographic and ethnic factors that influence the pattern of pilgrimage, and the ways in which the natural landscape of the region has helped and limited the development of this type of tourism. In addition, the article examines the socio-economic impact of pilgrimage tourism on local communities, as well as the challenges and opportunities for further development of this industry.

RELYEFGA OID GEOGRAFIK TERMINLARNING TOPONIMLARDA ISHTIROKI (Dehqonobod tumani misolida)

B.T.Eshboyev – *geografiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent*
Qarshi davlat universiteti

Tayanch so'zlar: toponim, oronim, kamar, dara, dahna, o'r, qir, tepa, tov, soy.

Ключевые слова: топоним, ороним, камар, дара, дахна, ур, кир, край, вершина, гора.

Key words: toponym, oronym, kamar, dara, dahna, ur, edge, mill, mountain, valley.

Geografik nomlar inson yashash tarzining ajralmas qismi sifatida jamiyatning muhim bo'g'inini hosil qiladi. Kishilik jamiyati paydo bo'lgandan buyon atrofdagi geografik obyektlar va tabiat hodisalarini o'rganish asosida ularni turlicha nomlar bilan atashgan.

Kirish. Tilimizning lug'at tarkibi atoqli otlarga boy. Ularning salmoqli qismini joy nomlari tashkil qiladi. Joy nomlari ilmiy tilda toponimlar deyiladi. Joy nomlarini to'g'ri izohlash juda mushkul ish. Buning uchun o'zbek tilini puxta bilish va qo'shni tillardan ham xabardor bo'lishi kerak. Toponimik tadqiqotlar asosida yurtimiz geografiyasi, tarixi, etnografiyasi, leksikasi, madaniyatini bilishda ahamiyati katta. Joy nomlari ham o'zbek tili leksik tarkibining bir qismidir, tarixiy voqealar va kishilar taqdirining ko'zgusidir. Ularni til boyligimiz va madaniy merosimiz sifatida yozib olish va sinchiklab o'rganish lozim. Toponimik turlar ichida oronimlar muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning nazariy va uslubiy asoslari sifatida toponimika fani sohasida shakllangan g'oya va tushunchalar, o'rganilayotgan muammo bilan shug'ullangan mutaxassislarning ilmiy ishlanmalari xizmat qilgan. Toponimlarni shallanishida orografik terminlarning ahamiyatini toponimist olimlar – V.V.Bartold, E.M.Murzayev, H.H.Hasanov, S.Qorayev va boshqalar tomonidan amalga oshirilgan.

Asosiy natijalar va ularning muhokamasi. Dehqonobod tumani Qashqadaryo viloyatining tog'li tumanlaridan biri bo'lib, hududning deyarli barcha qismi tog' va tog'oldi adirlari, tog' oralig'i vodiylaridan iborat. Tog'li hududlarning geomorfologik xususiyatlariga bog'liq holda turli ekzogen jarayonlar, karst, suffoziya, daryolarning yemiruvchanlik faoliyati ta'sirida relyefi nihoyatda parchalangan va shu bilan birgalikda xilma-xil oronimlarni hosil qilgan. Tuman toponimlari tarkibida oronimlar salmoqli o'rin egallaydi, shuningdek orookonimlar, orogidronimlarning hosil bo'lishida ham ularning o'rni katta. Hudud oronimlarida shuningdek, o'ziga xos orografik va oronimik terminlar joy nomlarida faol qo'llanilgan bo'lib, toponimik pozitivlik qonuniyati asosida juda ko'plab joy nomlari hosil bo'lgan.

Hudud oronimlari tarkibida relyefning muhim belgilari anglatuvchi *kamar, dara, dahna, o'r, qir, tepa, tov, soy* va boshqa bir qancha terminlar faol qo'llanilgan. Tog'liklar nutqida *kamar* so'zi tog' yonbag'irining tik jarlikli, o'yi, kovak qirmlariga nisbatan qo'llaniladi. Tumanda *kamar* termini asosida *Pachkamar, Daukamar, Qorakamar, Ot-kamar, Qo'shkamar, Kamarqishloq* kabi oronimlar hosil bo'lgan. *Dahna* (forscha-tojikcha) – tog'liklar nutqida ko'p ma'nolarga ega bo'lib, daraning tor, ensiz, siqiq joyi, daraga kirish yo'lining boshi, daraning boshlanish yo tugash nuqtasi, tor jilg'aning o'zani qisqa joyi, ariqning mayda shaxobchalarga bo'lingan joyi, band va h.k. [4:36; 6:103]. sifatida joy nomlarida ishtirok etgan bo'lib, *dahna, dahana, dagana* shaklida toponimlar hosil qiladi hamda

aksar hollarda oronim va gidronimlarda faol qo'llaniladi. *Dahana, Oqdahana, Qoradahana, Qoradagana, Quruqdahna* yuqoridagi sifatlarni o'z nomida muhrlagan.

Katta O'radaryo va Langar daryosi oralig'ida parchalangan, yuqori qismida yassi relyefga ega bo'lgan, paleogenning bo'rsimon ohaktoshlaridan tarkib topgan Langar – Qorabel qirlari joylashgan. T.Nafasovning ta'biricha biron so'z sharq joy nomlari sistemasida *langar* singari ko'p tarqalgan va tarixiy emas [5:83]. Qorabel toponimida *qora* – past, qorsiz tog' mazmunini beradi. Umuman oronimiyada *qora* so'zining – past, qorsiz, ba'zan o'simliksiz holatini anglatadi. *Bel* so'ziga "Boburnoma", "Devonu lug'atit-turk" kabi tarixiy asarlarda ham ta'rif berilgan bo'lib, dovon, tog'ning pasaygan qismi tushuniladi [3:186]. Qorabel – past dovonli, o'tish joylari pastroq bo'lgan tog' mazmunini o'zida mujassam etgan.

Qorabel tog'ining eng baland nuqtasi (1292 m) Katta Changarak cho'qqisidir. Forscha-tojikcha *sangak, sangoh - toshloq* so'zining o'zgargan shakli. Toponim dastlab *sangak-changak* shaklida bo'lgan, keyinchalik ko'plik affiksi –*ak* qo'shilib, changarak shaklini olgan. Toponim tarkibidagi so'nggi tovushlar o'zaro o'xshash bo'lganligidan toponim tarkibi o'zgarishga uchragan hamda *k* tovushi *r* tovushiga aylanish jarayoni yuz bergan. *Sangak* so'zining tosh, qoya shakli ham mavjud. Changarak – Toshloqzor, tepalik, o'nqir-cho'nqir toshloqli qoya sifatida izohlanishi mumkin. Shuningdek bu tog'da balandlik ko'lamli kichikroq shu nomdagi cho'qqi ham borki, har ikkala toponimga katta va kichik sifatlovchi so'z qo'shish asosida biridan ikkinchisi farqlanadi. Langar qirlarida Tog'orasoy nomli soylik bo'lib, relyef tuzilishi tog'oraga o'xshash botiq tuzilishda bo'lganligidan shu nomni olgan.

Hisor tog'lari janubiy-g'arbiy tarmoqlarining bir qismini shimolda Katta O'radaryo, janubda esa Kichik O'radaryo vodiysi bilan chegaralangan Bobosurxon – Qorasirt tog'lari hosil qiladi. Bu tog'larning o'rtacha baland mintaqasini 1500-2600 metr balandlikdagi tog'lar hosil qiladi. Sovuqbuloq dovonidan sharqda joylashgan bu mintaqada to'lqinsimon yassi suvayirg'ichlar, egarsimon, tik yonbag'irli qoyatoshli daralar, karst voronkalari va g'orlar xilma-xil relyef shakllarini hosil qiladi. Qorasirt toponimida *qora*–baland, yuqori, *sirt*–tog' ustidagi kichik hajmli tekislik yoki tekisliklar borligini ifodalaydi [7]. Bobosurxon tog'ining o'rtacha balandligi 900-1500 metrni tashkil etadi. Bobosurxon (ba'zan Bobosurxak) nomi ham orografik termin bilan bog'liq toponimdir. *Bobo* so'zi joy nomlarida ulkan, katta, buyuk, muqaddas mazmunida qo'llaniladi. *Surxak-surxon-surxob* hududning qizg'ish tuproqli yoki qizg'ish suvli ekanini bildiradi. Bobosurxon – qizg'ish tuproqli balandlik, tog'lik.

Chaqchar tog'ining janubi-g'arbiy qismi va Qorasirt tog'ining shimoli-sharqiy qismida meridional yo'nalishda Sariqiya tog'i qad ko'targan. *Sari* so'zi fonetik jihatdan *sariq* so'ziga o'xshasa ham ular turli ma'noga ega